

Klaas Schilder, de hoofdpersoon van proefschrift en boek, kiest al vroeg een consequent anti-fascistische koers, en houdt deze ook vol.

De bewerker beperkt zich tot een overzicht van feiten en gebeurtenissen, zo uitputtend, dat ik heel wat malen het spoor bijster ben geraakt. Maar aan het eind blijft mij niet zozeer de weifelmoedigheid van de kerkleiders hangen, maar de levensgrote vraag, of er dan met Schilder helemaal niets mis was.

Het beoogde 'grote publiek' tenslotte, voor zover niet gereformeerd, zou er ten zeerste mee gediend zijn geweest, als de bewerker een serieuze poging had gedaan groepstaal te vermijden ('de vergadering gaat in comité-generaal', samenspreking met de bezwaarde broeders') en een schema had toegevoegd van de naar mijn idee complexe besluitvormingsstructuur van de Gereformeerde Kerken ('deputaten voor de correspondentie').

Lodewijk Winkeler

¶ **Aleid Schilder en Jan Veenhof, *Van Vrijmaking tot bevrijding*, Baarn 1995, 205 blz., ISBN 90-239-4397-x, f 29,90.**

Dit is een boek met een sterk persoonlijk karakter. Beide schrijvers geven een beschrijving en een 'apologia pro vita sua' van hun breken met de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt.

Vrijmaking in de titel heeft betrekking op de kerkelijke beweging van K. Schilder in 1944 waardoor het tot een breuk kwam binnen de Gereformeerde Kerken. Een deel van de kerken maakte zich vrij van het synodale gezag en ging een nieuw kerkverband vormen.

Bevrijding in de titel heeft betrekking op de persoonlijke bevrijding van de schrijvers uit de sfeer van de Vrijmaking en de kring van de vrijgemaakte kerken.

De opbouw van het boek geeft deze gang weer. In het eerste deel (blz. 9-71) geeft Veenhof een informatieve, zakelijke beschrijving van de beweging der Vrijmaking geplaatst in het kader van de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken. Hij doet

dat op een wijze die aan buitenstaanders een duidelijk en fair inzicht geeft in de theologische en kerkelijke problematiek en in de terminologie (met uitdrukkingen als 'doorgaande reformatie' en het 'ethisch conflict').

Verklaringen worden gezocht en gegeven waarom juist in de oorlogstijd dit kerkelijke conflict zo hoog op en zo uit de hand kon lopen. Niemand wilde dit en velen vroegen om uitstel van behandeling tot rustiger tijden. Wederzijdse angst van de synode en Schilder ten opzichte van elkaar speelde een rol; inschattingfouten, een zekere kerkelijke diplomatie en karaktereigenschappen en daarbij het gevoel van vrijheid dat men op kerkelijk gebied wel de handen vrij had, al deze factoren samen leidden tot de breuk.

De breuk in 1944 werd gevolgd door een breuk binnen de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt in 1967 als gevolg van de onopgeloste spanning in de dynamiek van Schilders kerkbeschouwing die geen rekening hield met de concrete realiteit. Deze tweede breuk, waaruit de Nederlands Gereformeerde Kerken ontstonden, wordt door Aleid Schilder beschreven, wat minder zakelijk en meer op journalistieke wijze.

In het tweede deel (blz. 72-154) wordt in de vorm van interviews de persoonlijke beleving en verwerking van de kerkelijke gebeurtenissen aan de orde gesteld. Door de persoonlijke betrokkenheid van Veenhof en Schilder als kinderen in gezinnen waarvan de vaders belangrijke posities zowel in 1944 als in 1967 innamen, kunnen zij citeren uit brieven en door middel van interviews van zichzelf of familieleden informatie geven van binnen uit.

Daardoor wordt de lezer dichtbij de gebeurtenissen getrokken en ontstaat een levendig beeld van deze periode in persoonlijk opzicht vol tragiek van verscheurde levens, gezinnen en families.

De schrijvers zijn door de diepingrijpende gebeurtenissen als kind geraakt en beïnvloed en in het geval van Schilder zelfs ziek geworden.

Het proces van heelwording, het vinden van evenwicht en het blijven bij geloof en kerk (voor wat Veenhof betreft) en betrokken blijven bij geestelijke zaken (voor wat Schilder betreft) wordt in